

ПОЗИТИВНА И НЕГАТИВНА ИСКУСТВА У КОМАНДОВАЊУ ВОЈВОДЕ СТЕПЕ СТЕПАНОВИЋА

Мирослав М. Остојић ^а, Иван Д. Стојадиновић ^б, Бранко В. Мићановић ^в

^а Универзитет одбране у Београду, Војна академија, Београд,
Република Србија,

е-mail: ostoja1969@gmail.com, аутор за преписку,

^б Универзитет одбране у Београду, Војна академија, Београд,
Република Србија,

е-mail: ivan80stojadinovic@gmail.com,

^в Универзитет одбране у Београду, Војна академија, Београд,
Република Србија,

е-mail: micanovicbranko72@gmail.com.

ОБЛАСТ: војне науке

ВРСТА ЧЛАНКА: прегледни рад

Сажетак (апстракт):

Прослављени српски војвода Степа Степановић који је својим војничким вештинама и умећем значајно допринео најславнијим победама српске војске у Првом светском рату, описан је у бројним историјским и књижевним делима. Иако су наведена дела опширна и детаљна у описивању личности славног војводе, стиче се утисак да су иста остала недоречена из аспекта потпунијег разумевања његових карактерних особина и способности командовања војском.

Војничка каријера Војводе Степе Степановића јединствена јер је током ње стекао све подофицирске и официрске чинове, учествујући у шест ратова које је Србија водила. Врлине славног војводе је било тешко побројати, али је остало запамћено да су га описивали као интелигентног, проицљивог, принципијелног, дисциплинованог и пуног бриге за своје потчињене.

Рад је подељен на два дела. Први део рада је посвећен блиставој војничкој каријери српског војводе и његовим далекосежним размишљањима о припреми и вођењу рата која могу бити применљива и са савременог аспекта командовања војском у оружаном сукобима. Други део рада описује поједине негативне личне особине и пропусте који су настајали у току командовања војском у претходним ратовима.

Кључне речи: командовање; војвода; Балкански ратови; Први светски рат.

УВОД

„Света земља наше отаџбине очишћена је од непријатеља, а крвљу његовом заливена су она места која је својом поганом ногом оскрнавио... Слава церским јунацима“

Војвода Степа Степановић,
након Церске битке

Утицај геополитичких фактора на европском континенту крајем XIX и почетком XX века био је најизраженији на Балканском полуострву, што је имало за последицу да се наведени регион нађе у средишту војно-политичких дешавања. Преламање интереса великих сила око Балкана поклопила су се истовремено са покретом развијања националне свести и формирања националних интереса.

Такво политичко и војно окружење имало је значајног утицаја на стасавање највећих војсковођа савремене српске историје које су оставиле неизбрисив траг у историји ратоводства. То је био историјски период који су обележили војвода Радомир Путник, војвода Живојин Мишић и војвода Петар Бојовић, који су командовали српском војском у одсудним данима за Србију.

Војсковођа којег су народ и војска посебно волели и ценили био је војвода Степа Степановић. За њега се често говорило да он није војсковођа већ да је он војска. Војвода Степа Степановић припадао је оној генерацији српских ратника, која није стављала мач у корице све до тренутка док није срушила турску и аустријску царевину и ослободила сву поробљену браћу.

Дугу и бриљантну војничку каријеру Степа је започео давне 1874. године, када је уместо свештеничке мантије обукао униформу питомца Артилеријске официрске школе (Војне академије). Мада је српска народна војска у то време била скромно опремљена, први парадни маршеви те војске изазвали су снажно слободарско надахнуће српске варошке интелигенције, на чијим темељима је ускрсла ратна моћ некадашње српске државе. То надахнуће је, нема сумње, захватило и Степу Степановића, који ће дати немерљив допринос у развоју српске војске и државе.

Испољавање војног генија одувек је било предмет појединих анализа о међузависности генетске и карактерне предодређености

или урођене вештине. Компромис наведених особина потенцијално може формирати личност великана у областима у оквиру којих се налази и војна наука. Харизма којом одређена личност плени дивљење свог окружења често је пресудна у дефинисању улоге вође у одређеном временском и историјском тренутку.

Циљ овог рада је анализа узрочно-последичне везе комплексности карактера личности и образовања које су дефинисале особеност командовања и руковођења војводе Степе Степановића.

ДЕТИЊСТВО

Тачан датум рођења војводе Степе Степановића је непознат. У неким списима може се пронаћи податак да је рођен 28. фебруара, док је у другим наведен 11. март 1856. године. Рођен је у Кумодражу, у Београду, као четврто дете, од мајке Радојке, из угледне породице Николић пореклом из Рушња и оца Ивана.¹

Није познато са сигурношћу одакле потиче Степина породица, али је сасвим извесно да се у Кумодраж доселила веома давно. Постоје различите теорије о њеном пореклу. Судаћи по типу куће у којој је војвода Степа рођен, највероватније је да се његова породица доселила тридесетих година XVIII века. Такође, претпоставља се да је родоначелник породице војводин чукундеда Степан, по коме је породица понела презиме Степановић, пошто је раније презиме било Живковић.

Његов деда Степан Степановић, по коме је војвода добио име, био је један од виђенијих људи у Кумодражу и учесник у Првом српском устанку. Отац Иван, рођен око 1810. године био је паметан, и вредан човек, али у исто време и преке нарави. Војвода Степа је од оца наследио нарав, док је по мајци наследио уредност, тачност и побожност.

Средином XIX века у Србији, породице су имале средстава да школују само једно дете. Како је Степа био крхке грађе, родитељи су одлучили да га пошаљу у школу. Трогодишњу основну школу је завршио у свом селу. Жеља му је била да постане свештеник. Степин отац је одлучио да га школује под условом да не постане ни учитељ ни свештеник.

¹ Опачић П., *Војвода Живојин Мишић*, БеоСинг, Београд, 2008, стр. 12.

Од 1870. до 1874. похађао је гимназију у Београду, а у исто време, као и друга деца са села, морао је да ради као послужитељ, док је летње распусте проводио радећи са браћом на селу. Мада је био добар и вредан ђак, у школи се није посебно истицао. Омиљени предмет му је била историја.

УТИЦАЈ КАРАКТЕРА НА СТИЛ КОМАНДОВАЊА И РУКОВОЂЕЊА

У циљу разумевања специфичности Степиног командовања и руковођења потребно је разумети карактер славног војводе. Он се кретао „од несебичног патриотизма до свесног и слепог извршиоца наређења па ма га то и живота коштало.“² Рефлексија његовог карактера на начин његовог живота представља премису која се треба разумети како би се објаснио начин којим је вршио војну делатност и војничке послове.

Сваки посао који би радио, схватао је озбиљно и са јасном визијом и могућим исходом својих активности. Рад на својим способностима представљао је за њега изазов који је потом постао императив током целог његовог живота.

Тако се његов професионални живот није мешао са његовим приватним. Живео је скромним животом преносећи своју војничку педантност у приватно окружење и готово да је то управљало њиме, а не обрнуто.

КОМАНДОВАЊЕ КРОЗ КАРИЈЕРУ

Карактеру и препознатљивом стилу командовања је допринео однос будућег војводе према каријери. Потреба за константним усавршавањем и знањем га је дефинисала још у раним данима каријере пре полагања капетанског, односно мајорског испита, а у циљу стицања звања Генералштабни официр. Промишљање о науци којом се бавио, умећу војне вештине, често га је физички издвајало из заједнице и окружења у којем је живео. Врло брзо је од своје околине добио епитет особењака који је често замишљен и препуштен истраживању.³ Такав начин је био неопходан како би концентрисано размишљао о материјалу на којем је радио што је касније довело до испољавања његовог генија током припрема

² Белић Е., *Војвода Степа Степановић*, Медија центар „Одбрана“, Београд, 2016, стр. 79.

³ Исто, стр. 96.

војске за предстојеће ратове а поготово у биткама током Првог светског рата.

Развојни пут карактера и начина командовања војводе Степе Степановића је између осталог обележен и периодима када је држао наставу у јединицама, али и касније на Војној Академији, током своје командне каријере.⁴ Од изузетног значаја је да командант највећи део свог знања пренесе својим потчињенима и да буде поштован, да му сарадници и потчињени верују и поистовећују се са њим, уче и настављају и проширују његова знања.

Оваква делатност представља један од начина руковођења и управљања системом обликујући његове експоненте према сопственој замисли. Упоредо са трансфером знања млађима, важан фактор у припреми за предавања јесте и проширивање сопственог академског хоризонта како би се савремени научни токови пренели млађима, а тиме систем одржао спремним за садашње и будуће изазове безбедности.

Поред неоспоривог доприноса војној мисли, војвода Степа Степановић је сопствено остварење материјализовао пре кроз улогу војног практичара него теоретичара. Служба у трупи је учинила највећи допринос његовом официрском развоју, али и његовом сврставању у ред војних генија чији се успеси анализирају на најпрестижнијим војнообразовним институцијама у свету.

Директан рад са људима је био фокус његове професионалне оријентације који се материјализовао кроз командовање формацијама на свим нивоима, почевши од тактичког (вод-чета) преко оперативног (пук-дивизија) до стратегијског (армија). Такође, сарађивао је на нивоу „велике стратегије“ са краљевском породицом и политичким руководством Краљевине Србије. Интелектуални и академски капацитети официра представљају вредности које нису везане за време у којем се остварују. Они представљају основне постулате успешности у војничкој каријери сваке личности, али и система којим се командује и/или руководи. Искључиво симбиоза наведених капацитета за епилог има формирање, командовање и руковођење које је у стању да са највећим степеном успешности одговори савременим, али и будућим изазовима, претњама и ризицима безбедности.

⁴ Исто, стр. 102.

Дефинисана прецизност која је смештена у врло формалне оквире је још једна од карактеристика препознатљивог и специфичног стила командовања војводе Степе Степановића.⁵ Тачне и дефинисане временске одреднице представљају костур војне прецизности. Направљен план рада којег су се придржавали његови потчињени морао је бити строго поштован. На овај начин би потчињени имали одређено време до када треба завршити обавезе и наређења, а да би се путем реферисања доставиле потребне информације претпостављеном у циљу доношења целисходне одлуке.

Читав живот и рад војне организације и данас функционише на овим принципима, да се од стране претпостављеног код потчињених ствара атмосфера продуктивности која треба бити базирана на захтеваним резултатима и датим смерницама. Прецизно постављени оквири на основу којих се извршавају наређења представљали су основне постулате командовања и руковођења независно од анализираних периода дешавања. Тиме се исказивала брига да задатак буде извршен тачно онако како га је претпостављени замислио, али се на тај начин исказивала и брига о потчињенима.

Војвода Степа Степановић је у својој војничкој каријери много захтевао од потчињених, објашњавајући да је њихово да врше службу, а његово да им створи најповољније услове за посао. Оваквим начином функционисања односа на релацији претпостављени–потчињени стварају се услови за најповољнији исход издатог наређења. Додатно, морални аспект спознаје потчињених да њихов надређени брине о њима уз створене услове да се наређење изврши, значајно мотивише и повећава ефекте и резултате рада сваког појединца унутар система.

Поред тога, војвода Степа Степановић је увек истицао своју припадност колективу и тиме показивао додатну бригу за своје потчињене. Време проведено у окружењу потчињених такође, поред тога што подиже морал, доприноси претпостављеном стварању „слике“ функционисања система и увид у међуљудске односе на нижим нивоима командовања. Својом комуникацијом с нижим официрима стварао се осећај боље повезаности и поверења између команданта и његових потчињених.

Насупрот томе, војвода Степа Степановић се обраћао и Народној скупштини током Анексионе кризе (анексија БиХ од стране

⁵ Исто, стр. 112.

Аустроугарске) хладнокрвно бранећи своје ставове о неопходности темељних припрема за рат уместо исхитрене акције против вишеструко јачег непријатеља.⁶

Оваквим својим поступцима доказивао је претходно наведену ширину размишљања на нивоу „велике стратегије“, а затим и интелектуални и академски капацитет разумевања погубности војног реаговања базираног на емотивним основама. Промишљање о комплексности стратегије и свих њених утицаја и релација у систему безбедности, уз претходно стечени искуствени кредибилитет, представља преко потребан капацитет доносилаца одлука на највишем нивоу. За храброст је добио 35 одликовања.

КАРАКТЕР ЧОВЕКА, ВОЈНИКА И ВОЈСКОВОЂЕ

У току школовања у Артиљеријској школи Степа Степановић је наилазио на нелојалну конкуренцију и интриге, због чега је постао неповерљив према околини. Ту особину је касније кроз каријеру још више развијао, тако да је у многим поступцима, наређењима и заповестима тражио, како је сам говорио: „где је замка, а где нога коју му желе подметнути“.⁷ Због те особине он је у животу био доста усамљен, није имао ближих другова и пријатеља, увек је био сам и повлачио се у себе тако да су га многи који га нису познавали сматрали за мрзовољног човека и особењака.

У рату је био храбар и на њему се није могла приметити нервоза и страх. Често је излазио на предстраже да би контролисао како су потчињени схватили и извршавали његова наређења.

Био је веома начитан и одлично је познавао српску и светску литературу. До побожности је био одан Краљу. Народ је волео и имао је посебно осећање према њему. Отаџбина му је била изнад свега, а приликом повлачења из земље 1915. године није ни помишљао да пружи помоћ својој породици.

Према војницима за време рата био је врло пажљив и чинио је све, чак и више него што му је било у могућности да их снабде потребама. На губитке у борбама био је необично осетљив и за

⁶ Исто, стр. 119.

⁷ Скоко С., Опачић П., *Војвода Степа Степановић 1 и 2*, Београд, Прометеј, 2018, стр. 92.

сваког војника посебно ожалошћен. Нарочиту пажњу поклањао је нези рањеника и болесника.⁸

Међу официрима је важио као човек који брзо мисли и доноси решења, у одлукама је јасан и прецизан, а у извођењу до крајности енергичан. Важио је као врло строг старешина, али је увек са дубоким личним поштовањем дочекиван.

О свему је претходно доста и добро промишљао, па тек онда доносио одлуке. Ретко је био приморан да започету операцију мења. Његове су оперативне идеје долазиле брзо, а са тиме и оперативна наређења, тако да их трупе нису чекале. Настојао је да смањи ризик што је више могао како би заштитио своје људе од непотребних губитака.

Војвода је био човек гвоздене дисциплине, коју је издизао изнад свих других војних особина и којој се стално потчињавао због чега се сматрао за врло строгог старешину, човека од дисциплине и закона. Такође, био је веома скроман, избегавао је похвале, славља, раскош и разметљивост. Није трпео привилегије и сматрао је да се отаџбини мора дати све, а да се од отаџбине не треба ништа узети. Крио је своја осећања и расположења, јер није осећао потребу да их испољава, чак ни према својој породици.

ПОЗИТИВНА ИСКУСТВА У КОМАНДОВАЊУ

Од бројних позитивних искустава у командовању војводе Степе Степановића акценат је дат на описивању значаја: личног примера, бриге о људима, принципијалности, проницљивости и смисла за сарадњу.

Као подофицир је видео и непосредно и активно учешће официра са војском у рату. Умео је да се појави међу војском са својим најближим официрима у првим борбеним редовима дајући војницима до знања да је уз њих и у добру и у злу. Касније је као аутор и уређивач војног листа „Ратник“ (1796-1805) често истицао значај заједништва и недистанцирања официра и војника у ратним сукобима.

Постоје бројни историјски извори који говоре о извештајима којима је непрестано тражио податке о здравственом стању за сваког рањеног војника појединачно и честом обиласку истих нарочито после Колубарске битке и повлачења преко Албаније на

⁸ Бјелајац М., *Генерали и адмирални Краљевине Југославије 1918-1941*, Институт за новију историју Србије, Београд, 2004, стр. 42.

Крфу и Бизерти. Такође о овој особини, током опсаде Једрена, сведочи и његово инсистирање, најпре од бугарске (после очајних следовања које је од њих добијао), а затим и од српске Врховне команде за побољшање снабдевања својих трупа хлебом и месом како би очувао здравље и морал људи.

Војводини ставови су били непокољобљиви, али нису били последица тврдоглавости већ личне процене за чије формирање је утрошио извесно време уз неоспорно поштовање војничких прописа и доктрина. У прилог овој тврдњи потребно је истаћи следеће детаље из његовог живота:

- непоступање по захтеву престолонаследника Александра 1911. године да премести пуковника Драгутина Димитријевића Аписа из Београда у унутрашњост тврдећи да то треба бити одлука краља и
- увереност у довољно време за припрему три батаљона трећег позива који су били на положајима код Клинчарнице у Другом балканском рату, и његова команда и одговор мајору Цветковићу на његов захтев за појачањем поменутих јединица: „Ви сте имали довољно времена да припремите одбрану. Сад уложите све снаге да је одржите, па макар изгинула сва команда. Мислите на то да и ви имате снагу, а не само непријатељ“.⁹ Испоставило се да је ова команда имала одлучујући ефекат на одбрану поменутих јединица и задржавање бугарских трупа.

Нема сумње да је током свог размишљања о одређеним одлукама имао идеал снага српске војске које би могле да се упусте у борбу против непријатеља. Такође, закључује се да је размишљао брзо и одлуке доносио правовремено. Међутим, био је резервисан по питању употребе српске војске у операцијама, уколико она није одговарала стању које би по његовој процени гарантовала успех. Примери који иду у прилог његове проницљивости су бројни:

- предлог краљу Петру да се не улази у рат са Аустроугарском током Анексионе кризе сматрајући да војска није спремна,
- одлука да се настави са одступањем преко Албаније и да се не улази у одсудни напад са територије КиМ, како је

⁹ Милићевић М., Поповић П., *Министри Војни Кнежевине и Краљевине Србије 1862-1918*, Војноиздавачки завод, Београд, , 1998, стр. 39.

предложио војвода Живојин Мишић, такође сматрајући да војска није спремна и

- одбијање појачања на југоисточном фронту од 150 km током Тројне офанзиве сматрајући да ће исто додатно допринети хаотичности и његовим одлукама о постепеном повлачењу војске.

Током војевања у различитим ратовима, а поготово у првим годинама Првог светског рата (Колубарска битка и Тројна офанзива), често је био приморан да придаје делове својих јединица 1. или 3. армији услед чега је остатак његове армије био у неупоредиво тежој оперативној ситуацији. У таквим условима је до изражаја долазило његово војничко искуство и процена, а задржавајућа одбрана коју је предузимао са својим снагама представља војничко ремек-дело које је вредно изучавања и са ове временске дистанце.

Током битке код Сливнице у српско-бугарском рату увидео је проблем лоше координације између трупа.¹⁰ Можда је баш захваљујући томе касније био бриљантан у Првом балканском рату где је имао част да буде први војсковођа који је непосредно координирао акције са страном савезничком снагом у ослобађању делова Србије, као и током пробоја Солунског фронта када су његовој армији придати француски одреди.

НЕГАТИВНА ИСКУСТВА У КОМАНДОВАЊУ

Било је и негативних детаља у војничком животу војводе Степе Степановића. Најупечатљивија искуства су настала као последица његове претеране строгости, конзерватизма и непридавања значаја квалитетном и поузданом преносу информација, тј. необавештености.

У периоду од 1904. до 1906. године кажњавање је било једини начин да се дисциплинује војска. Војници су кажњавани за најмањи преступ (кашњење, нетачност у извештавању, мање повреде правила и прописа и слично). Такво његово опхођење према потчињенима довело је до подофицирске завере која је, срећом по њега, на време откривена. Међутим, уместо да боље анализира стање у својој јединици и разговором реши одређене проблеме, почео је необуздано да хапси своје неистомишљенике све док га у томе није зауставио војвода Радомир Путник.

¹⁰ Исто, стр.61.

Чињеница је да је овај догађај тада веома потресао пуковника Степу Степановића, али је такође чињеница да је својим лошим командовањем допринео побуњеништву у Шумадијској дивизији што је срамота за сваког команданта, и што није спознао друге начине да формира здрав и успешан колектив.

Тakoђе, тешко је разумети његов отпор набавци модерног пешадијског наоружања за српску војску. На молбу пуковника Влајића, који је радио у Степином кабинету када је овај био министар одбране 1909. године, за обезбеђење митраљеза из Немачке за сваки пук, генерал Степа Степановић му је одговорио: „Волим ја више један вод стрелаца, него те твоје митраљезе. Немој ми, молим те, ту поповати како може један митраљез поубијати читав вод пешака“.¹¹ Одговор за овакву одбојност према једном овако моћном оружју које је сигурно имало значајну улогу у српској војсци у каснијим ратовима може се тражити у извесној дози скептицизма и неповерења према свему што је долазило из непријатељских држава.

У својој каријери често је долазио у ситуацију да не прими важна обавештења на време или да добије нетачне податке. По свему судећи, изгледа да није придавао значај поузданој и тачној информацији и није квалитетно организовао курирски систем који би му то омогућавао. Примери овој тврдњи су бројни:

- у Првом балканском рату је наредио маневар трупа за заузимање Криве Паланке не знајући да је 1. батаљон 13. пука, којим је командовао мајор Добросав Миленковић, већ извршио тај задатак и
- током Првог светског рата и изградње мостобрана на реци Сави ради наставка нападне операције на подручје Срема, дуго је толерисао кашњење у реализацији задатка генерала Кондића и ослањао се на нетачне извештаје истог. Праву истину о расулу српске војске на сремској страни сазнао је од новинара Ђуре Генчића. Остало је нејасно шта је утицало на површну обавештеност о реализацији овог важног задатка.

ЗАКЉУЧАК

Република Србија на основу постојећих чинилаца државности представља малу земљу на веома битном геостратегијском

¹¹ Скоко С., Опачић П., *Војвода Степа Степановић 1 и 2*, Београд, Прометеј, 2018. стр. 45.

простору. Сходно наведеном, била је под утицајима интереса великих сила што је небројено пута доказано током њене дуге историје. Војни фактор је често имао пресудну улогу у достизању и заштити националних интереса поготово у новијој историји, сходно чему су војсковође имале доминантну улогу током оружаних конфликта у региону Балканског полуострва. Војвода који је својом вештином ратовања, али и са одређеном дозом оперативне дрскости, нанео први пораз од стране савезника Аустроугарској монархији у Првом светском рату био је Степа Степановић.

Спој ширине карактерних особености и жеље за образовањем допринеле су формирању војсковође који је био једнако успешан на бојном пољу, владиној канцеларији и за катедром Војне академије. Потпуна посвећеност војном позиву и перфекционизам у раду учинили су да Степини потчињени имају јасне смернице за извршавање наређења, али и довољну слободу за сопствену креативност. Специфичност стила командовања и руковођења војводе Степе Степановића представља ванвременски узор и основни постулат војне вештине неопходан у савремено доба више него икада пре.

Литература

Белић, Е., *Војвода Степа Степановић*, Медија центар „Одбрана“, Београд, 2016.

Бјелајац, М., *Генерали и адмирални Краљевине Југославије 1918-1941*, Институт за новију историју Србије, Београд, 2004.

Милићевић М., Поповић П., *Министри Војни Кнежевине и Краљевине Србије 1862-1918*, Војноиздавачки завод, Београд, 1998.

Опачић П., *Војвода Живојин Мишић*, БеоСинг, Београд, 2008.

Скоко С., Опачић П., *Војвода Степа Степановић 1 и 2*, Београд, Прометеј, 2018.

POSITIVE AND NEGATIVE EXPERIENCES IN THE COMMAND OF FIELD MARSHAL STEPA STEPANOVIC

Miroslav M. Ostojić^a, Ivan D. Stojadinović^b, Branko V. Micanović^c

^a University of Defense in Belgrade, Military Academy, Belgrade, Republic of Serbia,

e-mail: ostoja1969@gmail.com, **corresponding author**

^b University of Defense in Belgrade, Military Academy, Belgrade, Republic of Serbia,

e-mail: ivan80stojadinovic@gmail.com,

^c University of Defense in Belgrade, Military Academy, Belgrade, Republic of Serbia,

e-mail: micanovicbranko72@gmail.com.

FIELD: military science

ARTICLE TYPE: review paper

Abstract:

Famous Serbian Field Marshal Stepa Stepanović, who significantly contributed to the most glorious victories of the Serbian army in the First World War, has been described in numerous historical and literary works. Although the above works are extensive and detailed in describing the personality of the famous Field Marshal, one gets the impression that they remain vague from the aspect of a more complete understanding of his character traits and ability to command the army.

The military career of Field Marshal Stepa Stepanović is certainly unique because, during his career, he achieved all non-commissioned and commissioned officer ranks, participating in the six wars that Serbia fought. The virtues of the famous duke were difficult to enumerate, but it was remembered that he was described as intelligent, perceptive, principled, disciplined, and full of care for his subordinates.

The paper is divided into two parts. The first part of the paper is dedicated to the brilliant military career of the Serbian duke and his far-reaching thoughts on the preparation and conduct of war, which can be applied to the modern aspect of commanding the army in armed conflicts. The second part of the paper describes some negative personal characteristics and oversight that occurred during the commanding of the army in previous wars.

Keywords: command, Field Marshal, Balkan wars, The First World War.

Датум пријема чланка: 1. 5. 2021.

Датум достављања исправки рукописа: 18. 5. 2021.

Датум коначног прихватања чланка за објављивање: 30. 5. 2021.

© 2024 The Authors. Published by Novi Glasnik ([https:// www.noviglasnik.mod.gov.rs](https://www.noviglasnik.mod.gov.rs)). This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC-BY 4.0) license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

